

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

<https://doi.org/10.59849/2410-5600.2025.2.16>

UOT: 821.512.161

Arzu Mammadhanlı

Filoloji doktoru

Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi, Humanitar İlimlər Bölümü

Azərbaycan, Bakü, İstiglaliyyət sokak, 30

e-mail: arzu2572@rambler.ru

(+99450) 549 74 04

20. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRKİYE'DE AZERBAYCAN SÖZLÜ HALK EDEBİYATI (ORTAK EDEBİYAT ÖRNEKLERİ) ARAŞTIRMALARI VE YAYINLARI

Özet

Bu çalışma, 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de Azerbaycan sözlü halk edebiyatının ortak edebi örnekler temelinde araştırılması ve yayımlanması konusuna ışık tutmaktadır. Başlangıçta teorik açıdan Türkiye'de Azerbaycan sözlü halk edebiyatının iki yönde araştırılmasının uygun olduğu belirlenmiştir. Birincisi, ortak edebi örneklerin araştırılması ve yayımlanması, ikincisi ise Azerbaycan folklor alanına ait örneklerin araştırılması ve yayımlanması araştırmanın kapsamına alınmalıdır. Adından da anlaşılacağı üzere bu araştırma çalışması, Türkiye'de ortak edebi örneklerin araştırılması ve yayımlanmasına odaklanmıştır. Bu ortak edebi örneklerden, olgusal malzeme olarak "Oğuznameler", bir Oğuzname olmakla birlikte ayrı bir alan haline gelen "Dede Korkut Kitabı", "Koroğlu" destanı, halk oyunları ve temsilleri, Molla Nasreddin fıkraları ve türküler gibi edebi örnekler araştırmanın nesnesini ve konusunu oluşturmuştur. Amacımız, 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de yaygın edebi örneklerin araştırılması ve yayınlanmasına odaklanmaktır. Ancak, tüm türleri tek bir araştırma cildine dahil etmek mümkün değildir. Bu nedenle, sunduğumuz edebi örnekleri araştırma ve yayın açısından incelemeye çalıştık. Bununla birlikte, yaygın edebi örneklerin yalnızca araştırma ve yayın bağlamında incelendiği ve Türkiye'deki bu örneklerin de nitelendirildiği unutulmamalıdır.

Anahtar kelimeler: *Azərbaycan, Türkiye, yaygın edebi örnekler, araştırma, yayın.*

Giriş

Azərbaycan folklorunun ümumtürk folkloru açısından incelenmesi günümüzün en önemli konularından biridir. Türk halklarının tek bir soy, dil, inanç ve kültür bağlamındaki ortak yüksek değerleri, folklorlarda en aktif şekilde ifade edilmektedir. "Oğuznameler", "Dede Korkut Kitabı", "Koroğlu" destanları, türküler, maniler, bayatlar, Molla Nasreddin ve Behlül Danende'nin çeşitli

isimler altındaki fıkraları, âşık edebiyatı ve diğer anıtsal değerler, ortak kültürü açıkça karakterize etmektedir. Genel olarak, özellikle son zamanlarda çeşitli Türk ülkeleri ve bölgelerinde folklorumuzun incelenmesi, öncelikli bir ulusal-kültürel mesele haline gelmiştir. Kanaatimizce, folklorumuzun Rusya ve Avrupa'daki çalışmalarından ziyade, Türk ülkelerindeki çalışmalarımız bilimsel-kültürel yönlerin temelini oluşturmalıdır. Zira tek bir kültüre sahip ülkelerde, kültürel değerlerin incelikleri daha derinden ortaya çıkar. Elbette folklorumuz maddi ve kültürel değerimizdir. Bu bağlamda, dünya çapında tanıtımı en üst düzeyde olmalıdır. Ancak aynı halkların aynı kültürü birlikte taşıması, bu değerlerin özünün daha derinlemesine anlaşılmasını sağlar. Ayrıca, folklorumuzun genel Türk bağlamında incelenmesinin yanı sıra, Türk kökenli belirli ülkelerde incelenmesinin de ayrı bir araştırma konusu olarak ele alınması gerektiğini belirtelim. Azerbaycan folklorunun daha geniş alanlarda incelenmesi, ancak bu özgüllük temelinde daha kapsamlı bir çalışmaya yol açabilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de Azerbaycan sözlü halk edebiyatının incelenmesi ve yayınlanmasına önem verilmesi bilimsel ve teorik bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de Azerbaycan sözlü halk edebiyatının araştırılması ve yayınlanması önemli bir konudur. Öncelikle, 20. yüzyılın ilk yarısındaki araştırma ve yayın konularının düzeyini ele almayı amaçlıyoruz. Çünkü bu dönemde Azerbaycan folkloruyla ilgili sistematik bir faaliyet gözlemlenmiştir. Yani bu dönemde sadece Azerbaycan folkloru araştırılmamış, aynı zamanda yayın çalışmaları da gerçekleştirilmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısını Türkiye'de Azerbaycan folklorunun araştırılması ve yayınlanması konusu olarak tam olarak kavramak mümkün olmasa da, bazı çalışmaların hayata geçirilmesi açısından incelenmesi gereken çok önemli bir konudur.

20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de Azerbaycan sözlü halk edebiyatının incelenmesine iki açıdan yaklaşmak daha uygundur:

1. Ortak edebi örneklerin araştırılması ve yayınlanması;
2. Azerbaycan folklor alanına ait örneklerin araştırılması ve yayınlanması.

Bu araştırmada, Türkiye ve Azerbaycan kültürlerinden kaynaklanan ortak edebi örnekleri incelemeye çalışacağız ve bir sonraki çalışmamızda, sınıflandırma amacıyla sunulan Türkiye'deki Azerbaycan folklor alanına ait örneklerin araştırılması ve yayınlanması konularına dikkat çekeceğiz.

Aynı kökene sahip halkların düşünce biçimlerinin bir ifadesi olarak ortaya çıkan edebi örneklerin ağırlıklı olarak folklorda tezahür ettiğini belirtelim. T. Bora ve B. Görkem, M. H. Yavuz'a atıfta bulunarak, bu bağlamda "Ortak bir dile sahip halkların kültürel özelliklerinde ortaklıklar ve benzerlikler olması doğaldır. Bu ortaklıklar özellikle halk kültüründe kendini gösterir" [5, s. 69] ifadesini kullanırlar.

Elbette, öncelikle Türkiye'deki ortak edebi örneklerin araştırılması ve yayınlanması önemlidir. Bu açıdan yaklaşımın, ancak Azerbaycan ile ilgili edebi örneklerin ve Türkiye ve Azerbaycan'ın görkemli anıtlarının araştırılması ve yayınlanması mümkünse kabul edilebilir olduğu unutulmamalıdır. Daha doğrusu, Azerbaycan'ın Türk kökeni inkâr edilmemeli, tek bir Türk kültürünün ortaklığı kabul edilmelidir. Aynı zamanda, bu tür edebi örnekler, Azerbaycan folkloruyla her yönüyle bağlantılarına dikkat çekmelidir. Yani, yalnızca Türkiye ile değil, Azerbaycan ile de ilgili olan bu eserlerin kökeni dikkate alınmazsa, tematik olarak kusurlu bir prizma ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de yayımlanan kitaplardan önce "Oğuznameler"i akılda tutmak önemlidir. Bu dönemde Oğuz adlarının araştırma ve yayın örnekleri olarak ortaya çıkışına dikkat ettiğimizde, Türkiye'de de Oğuz adlarının ciddi bir araştırma konusu olarak incelendiğini

görürüz. F. Bayat, Oğuz Kağan ve soyundan gelenler hakkında iki yazılı destanın ("Oğuz Kağan" ve "Dedem Korkutun Kitabı el-lisani-taife-yi-Oghuzan"), atasözlerinin ("Hazihir-risalatı min kelimatı oghuzname el-salıq bi-atalar sözü" ve "Amsali-Muhammadiye"), Oğuz manzumlarının, Oğuz adının Uzunkörpu varyantının, Dana Ata ve Endelib'in eserlerinin ve genel olarak yirmiden fazla Oğuz kroniklerinin günümüze ulaştığını göstermektedir [14, 225].

S. Gömeç, Türkiye'de Oğuz destanlarının ilk kez nasıl anıldığını anlatır ve Türk destanları üzerine çalışan ilk Türk bilgininin Ziya Gökalp olduğunu belirtir. Ziya Gökalp'in ilkökul çocukları için yayınlanan "Çocuk Dünyası" adlı haftalık dergide "Türk Fırtınası" başlığıyla yazdığı bir şiir, Oğuz Kağan Destanı'nın değiştirilmiş bir versiyonudur. Daha sonra Başkurt Türkü Z. Velidi Togan, Türk destanlarının konuşulduğu coğrafyayı ve lehçeleri biliyor ve bunların arasında olmanın avantajını kullanarak destanlarımızı sınıflandırmaya ve bazı karanlık noktaları aydınlatmaya çalışmıştır [11, 119]. Araştırmacı ayrıca, destanlarımızı aktarma girişimlerinin de olduğunu belirtmektedir. Bunu yapan Ziya Gökalp'in yanı sıra, Rıza Nur ve Basri Göçül'dür. Oğuz Kağan destanını şiire dönüştüren Rıza Nur, 6100 beyiti aşan büyük bir eser ortaya koymuştur [11, 119].

A. Birinci'nin de bu bilgiyi doğruladığı ve R. Nur'un bu eseri 1928'de "Oğuzname" adıyla yayınladığını gösterdiği belirtilmelidir [4, 66].

Bu yönde adı geçen ilk yazar olan Z. Gökalp'in de 20. yüzyılın başlarında Oğuz destanları üzerine bir eser yazıp yayınladığı belirtilmelidir. Bu bağlamda H. Şahin, Ziya Gökalp'in kurgusal metni "Türkün Tufanı"nın 1913'te "Çocuk Dünyası" dergisinde "milli masal" başlığıyla yayınlandığını yazmaktadır [21, 185].

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Z. Velidi Togan da Oğuz çalışmaları da dahil olmak üzere Türk destanları alanında önemli çalışmalar yapmıştır. T. Baykara, Z. Velidi Togan'ın hastane yatağında bile Oğuz destanı üzerine yeni yorumlar yaptığını belirtmektedir [3, 210].

Genel olarak 20. yüzyılın ilk yarısında ilgi odağı haline gelen Oğuznameler arasında Z.V. Togan'ın Farsçadan Türkçeye çevirdiği "Reşideddin Oğuzname"yi anmamak mümkün değildir. Ancak, araştırma ve çeviri açısından o yıllarda kaleme alınmış olmasına rağmen, bu eserin neşri gecikmiş ve Z.V. Togan'ın öğrencisi Tuncar Baykara'nın vefatından sonra 1972 yılında neşredilmiştir [2, 23].

Oğuzname konusunda, özellikle Türkiye'de "Oğuz Kağan" destanının tercüme ve neşrinde, B. Ögel'den zikredip II. ciltte "Türk mitolojisi" adlı eserini göstermemek imkânsızdır. Zira bu kitapta, "Oğuz Kağan" destanının Uygurcadan tercümesi, "Reşidüddin Oğuzname"nin Farsçadan tercümesi ve Ebulgazi Han'ın "Şecereyi-Tarakim" adlı eseri genişçe araştırılmış ve neşredilmiştir [20, 115-388].

Aynı zamanda B. Ögel, Farsça Oğuz destanını nasıl geliştirip hazırladığı bağlamında, değerli meslektaşım Prof. Dr. Faruk Sümer'in henüz çok gençken Farsça Oğuz destanını büyük bir dikkat ve liyakatle tanıttığını göstermektedir. Birçok Türk ismini dilbilimcilerin bile sahip olmadığı bir doğrulukla doğru okuyabilmesi onun için büyük bir başarıdır. Ayrıca elindeki bütün metinlerin fotokopilerini araştırmam için vermiş olması, Türk kültür araştırmalarının gelişmesine ne kadar büyük bir niyetle yaklaştığının ve ne kadar küçük duygulardan uzak olduğunun bir delilidir [20, VI].

Ancak bu eser 20. yüzyılın ilk yarısına ait olmayıp, çok daha sonra, 1971'de yayınlanmıştır [20, VII].

Bu açıdan bakıldığında, bu eserin çalışmamıza olgusal bir materyal olarak dahil edilmesi imkânsızdır. Yalnız bir hususa dikkat çekmek gerekir ki, B. Ögel bu eserde, bu yıllara kadar Oğuz isimleri hakkında çok az bilgi olduğunu ve bu konuda ciddi bir araştırma yapılmadığını belirtmektedir. Oğuz Han efsanesi üzerine bugüne kadar karşılaştırmalı bir araştırma yapılmadığını yazmaktadır. Yine, Türk mitolojisinin çok önemli bir kaynağı olan Ebülgazi Bahadır Han'ın Şecerei

Terakime, yani "Türkmenlerin Soykütüğü" adlı eserinin Türkçemize çevirisi bulunmamaktadır [20, VI].

Bu iddianın, B. Ögel'in bu eseri 1971'de yayınlamış olmasından, Z.V.Togan'ın Farsçadan çevirisinin ise, daha önce gösterdiğimiz gibi, öğrencisi tarafından 1972'de yayınlanmış olmasından kaynaklandığı da belirtilmelidir [2, 23].

Genel olarak, daha önce de belirttiğimiz ve B. Ögel'in de iddia ettiği gibi, Oğuz isimleriyle ilgili konular 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha geniş bir alanda incelenmiş, çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Bu açıdan incelenmesi gereken eserlerden biri, Oğuz isimlerinden biri olan ancak ayrı bir araştırma alanı haline gelen ve Oğuz halkının edebi bir anıtı, yazılı bir Oğuz ismi olarak kabul edilen "Dede Korkut Kitabı" destanıdır. Azerbaycan ve Türk halklarının ortak bir kültürel olayı olarak kabul edilen bu destanın veya büyük destanın Türkiye'deki araştırma tarihi de bu bağlamda konumuzla ilgilidir.

Türkiye'de "Dede Korkut Kitabı" destanının ilk araştırmacılarından O.Ş. Gökyay, "Kitabi Dede Korkut" destanının dilinin Azerbaycan dilinin özelliklerini gösterdiğini yazmaktadır [10, 78].

Türkiye'de Korkut araştırmaları alanında "Kitab-ı Dede Korkut"un yayımlanma tarihi 1916 yılında Kilisli Hoca Rufat ile başlar. Bu muhteşem anıtsal eser daha sonra 1938 yılında O.Ş. Gökyay tarafından yayımlandı. Bir sonraki baskısı ise 1958 yılında M.Ergin tarafından bilim ve kamuoyunun dikkatine sunuldu [15, 6, 7].

Görüldüğü gibi, 20. yüzyılın başlarında "Dede Korkut Kitabı"nın ancak iki baskısı mümkün olmuş ve daha geniş çapta incelenmesi ve yayınlanması esas olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. "Dede Korkut Kitabı"nın araştırma ve yayın konuları tam da 20. yüzyılın ilk yarısında O.Ş. Gökyay ismiyle ilişkilendirilmiştir. O.Ş. Gökyay hakkındaki "Dede Korkut Ansiklopedisi" onun 70 yıllık bilimsel faaliyetinin elli yıldan fazlasını KDK çalışmasına adanmış olduğunu göstermektedir. 1938'den başlayarak bu konuda bir dizi makale ve yedi kitap (1938, 1939, 1943, 1973, vb.) yayınlamıştır [14, 239].

O.Ş. Gökyay'ın bu alandaki kapsamlı araştırmalarının çoğunu 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirdiği açıktır. Konuya dahil edilememekle birlikte, O.Ş. Gökyay tarafından "Dede Korkut Kitabı" başlığı altında derlenip araştırılan kitabın da önceki kitapların daha geniş bir ansiklopedik kaynağı olarak ortaya çıktığını belirtmek önemlidir [7].

Ş. Camşidov, bu çalışmalara ek olarak, Suad Hezarçi'nin 1949'da 10 ciltlik "Dede Korkut Kitabı" yayınladığını ve bu eseri 1958'de kapsamlı bir girişle yeniden yayımlayarak bilim camiasının kullanımına sunduğunu göstermektedir [15, 6, 7].

Dolayısıyla, Türkiye'de Azerbaycan folklorunun doğrudan ilgili olduğu yaygın edebi eserlerden biri olan "Dede Korkut Kitabı", 20. yüzyılın ilk yarısında bazı araştırmalara konu olmuştur. Elbette bu yıllarda bazı makaleler de yayınlanmıştır, ancak araştırma ihtiyaçları nedeniyle daha geniş ciltli eserlere bakmanın daha uygun olacağını düşündük.

Türkiye'de yaygın edebi örneklerden biri olan "Köroğlu" destanı da araştırmaya dahil edilmelidir. 20. yüzyılın ilk yarısında, Türkiye'de "Köroğlu" destanıyla ilgili önemli çalışmalar neredeyse hiç yapılmamıştır. "Köroğlu" destanının bilim dünyasına Dresden ve Vatikan "Dede Korkut Kitabı" nüshaları [13, 24-29] gibi iki nüsha halinde değil, çok daha fazla sayıda versiyon ve nüsha halinde [16, 4-16] bilindiği açıktır.

D. Kaya, 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de "Köroğlu" destanı üzerine yapılan araştırma ve yayınlardan bahsederek, Türkiye'de Köroğlu destanı üzerine yapılan ilk bilimsel çalışmanın Pertev Naili Boratav'a ait olduğunu belirtmektedir. Boratav, "Köroğlu Destanı" adlı bu eseri mezuniyet tezi

olarak hazırlamış ve 1931'de yayınlamıştır. Kitabında Köroğlu'nun Paris, Özbek, İstanbul ve Tobol anlatılarına yer vermiş ve bunları biçim ve içerik açısından incelemiştir [23, 13].

Bu kaynakta "Köroğlu" destanı ile ilgili araştırma ve yayınlara yer verilmekte olup Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (Romalı), Süleyman Tevfik Özzorluoğlu, Muharrem Zeki Korgunal, Naki Tezel, İlhan Başgöz, İbrahim Zeki Burdurlu, Ferruh Arsunar ve Selami Münir Yurdatap'ın kitapları Köroğlu hakkında Türkiyede basılan ilk kitapların yazarları olduğu belirtilmiştir [23, 14].

Araştırmacı, bu eserlere ek olarak başka çalışmalar da göstermeyi ihmal etmemiştir. Behçet Mahir'den Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali tarafından derlenen ve "Köroğlu" destanı adıyla yayımlanan eserin bu alanda çok önemli bir çalışma olduğunu belirtmektedir. Kitapta Köroğlu ile ilgili 15 bölüm bulunmaktadır [23, 14].

Dikkatlice incelendiğinde, D. Kaya'nın tarihsel-kronolojik araştırma yöntemiyle sunduğu "Köroğlu" destanı ile ilgili bu eser ve çalışmalardan yalnızca 4'ünün Türkiye'de, Boratov'un eseriyle birlikte ise 5'inin 20. yüzyılın ilk yarısında yayımlandığı ve bu çalışmaların başlangıçta sıralanarak literatür listesinde gösterildiği anlaşılmaktadır [23, 14].

D. Kaya, bu çalışmasında A. Uzun'a atıfta bulunarak, bazı araştırmacılara göre Azerbaycan'ın Köroğlu'nun dinlenme yeri olduğunu belirtmektedir. Bu konuda Enver Uzun şunları söylemektedir: "Kafkasya ve Orta Asya halklarında (özellikle Özbek Goroğlularında) Azerbaycan Köroğlu'nun geniş ve derin izleri görülür. Hatta bu halkların edebi literatürüne giren "Köroğlu" destanının mayası bile Azerbaycan Köroğlu tarafından yaratılmıştır [23, 14].

Görüldüğü üzere, Türkiye'de ortak anıtlar dizisi kapsamında incelenen "Köroğlu" destanı, yapı itibarıyla Azerbaycan'la ilişkili bir destan olarak sunulmaktadır.

Ayrıca, özellikle Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere Türk halkları arasında tipolojik olarak gözlemlenen halk oyunları ve gösterilerine de dikkat çekmek yerinde olacaktır. M. Mammadova'nın "Halk oyunları ve gösterilerinin tipolojisi" adlı monografisi (Azerbaycan ve Anadolu örneklerine dayanarak) bu bağlamda zengin bir materyal sunmaktadır. Halk oyunları ve gösterilerinin karşılaştırmalı analizlerinin ve tipolojik farklılıklarının yapılmadığını belirten araştırmacı, bu tür temelinde oluşturulan eserleri de inceleyerek bilim camiasına sunmaktadır. Araştırmacı, Türkiye'deki halk oyunları ve gösterileri üzerine yazılmış bilimsel eserleri örnek göstererek, bu konuda 20. yüzyılın ilk yarısında yazılmış eserler arasında yer alan Y.Z. Demirçioğlu'nun "Anadolu'nun Eski Çocuk Oyunları" (1930) ve A. Cafaroğlu'nun "Anadolu Lehçeleri II" (1941) gibi kaynakları bilim camiasına sunmakta ve bu eserlerin Azerbaycan halk oyunları ve gösterileriyle tipolojik karşılaştırmalar yapmak için ciddi bir kaynak olduğunu belirtmektedir [19, 8].

Bu araştırmalara, Halk Bilgi Mecmuesi'nin yayınladığı eserlerden Sırrı Numan'ın 1930 yılında İstanbul'da yayımlanan 30 sayfalık "Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları" adlı eseri de eklenebilir [8, 11].

Ancak, yaygın halk edebiyatının diğer örneklerinin aksine, halk oyunları ve gösterilerinin çeşitliliğinin son derece yüksek olduğu da belirtilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, bu konuda tipolojik çalışmalara daha fazla ihtiyaç olduğu yadsınamaz. Gelecekteki araştırmalarda bu konuyu bu açıdan değerlendirmeyi planlıyoruz.

Türkiye'deki yaygın edebi örnekler ve halk edebiyatı örnekleri arasında en yaygın olanı elbette Molla Nasreddin fıkralarıdır. Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde Molla Nasreddin olarak bilinen bilge ve güler yüzlü kişi farklı isimlerle bilinir: "Hoca Nasreddin, Haca Nasreddin, Molla Nasreddin ve bazen sadece Hoca, Haca, Molla, Efendi vb." [9, 139].

20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de Molla Nasreddin (Hoca Nasreddin) fıkralarının değerlendirilmesine gelince, N. Albayrag'ın yazdığına göre, M. Fuad Köprülü, Nasreddin Hoca'nın

hece nazım şekliyle elli fıkrasını, Orhan Veli ise serbest nazım şekliyle yetmiş fıkrasını yayınlamıştır [1, 420].

Bu fıkralar, M.F. Köprülü tarafından 1918'de yayınlanmıştır [17, 9].

Daha önce de belirtildiği gibi, O.V. Kanık, Hoca Nasreddin fıkralarını manzum hale getirmiştir ve bu fıkraların çoğunun Azerbaycan'da yaygın olan Molla Nasreddin fıkralarıyla aynı olduğunu görebiliriz [18, 15-94].

Molla Nasreddin (Hoca) fıkralarının Türkiye'de daha geniş araştırma ve yayın geçmişi, sunduğumuz az sayıdaki eserin ardından 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren genişlemiş olup, Türk halklarının ortak kültürel mirası olarak bugün de araştırılmaya ve yayınlanmaya devam etmektedir.

Halk şarkıları (Türkiye'de halk müziği, halk müziği) bir konu olarak göz ardı edilemez. Türkiye'de yayımlanan İslam Ansiklopedisi, 20. yüzyılın ilk yarısında Mahmut Ragıp Gazimihal, Halil Bedi Yönetken, Muzaffer Sarısözen ve Nida Tüfekçi gibi Türk müzikologlarının bu alanda araştırmalar yaptığını göstermektedir [22, 354].

Ansiklopedide sunulan bibliyografyada, bu dönemde bu alanda araştırma yapan diğer yazarların adları ve eserleri de listelenmiştir. Bunlar arasında Z. Gökalp "Toplum: Kültür ve Medeniyet", M. Süreyya "Asker Şarkısı", R. Yekta "Darülelhan Koleksiyonu", S. Asaf (Asal) "Ülkemizin Şarkıları", M. R. Gazimihal "Anadolu Halk Şarkıları ve Müzikal Geleceğimiz", Y. Z. Demircioğlu "Anadolu Köy Halk Şarkıları", O. Ş. Gökyay, "Devlet Konservatuarı Tarihi", A.A. Saygun "Halk Müziği" adlı eserlerinde yayın yeri ve tarihi belirtilmiş ve yazarı bilinmeyen bir takım eserlere yer verilmiştir [22, 358].

Bu eserler arasında sunulan ortak kültür örnekleri Türk halk türkülleri modelinde dikkat çekmektedir. Ayrıca, türküllerin yayılmasında genetik ve coğrafi faktörlerin önemli rol oynadığını da belirtmek gerekir. H. Kara, insanların bir yerden başka bir yere coğrafi göçü sırasında gelenek, görenek, yemek kültürü, türküler, masallar, destanlar, folklor, el sanatları vb. gibi öğelerin de bu göçe dahil olan insanlarla birlikte göç ettiğini yazar. Türkler Orta Asya'dan Anadolu, Romanya, Irak ve Suriye'ye göç etmişlerdir. Özellikle Kafkasya'dan Anadolu'ya Rus tehdidi nedeniyle zorunlu göçler yaşanmıştır. Göçlerle birlikte türküllerin yanı sıra birçok kültürel öğenin de göçünden söz edilmiştir [12, 400].

A. Çelik, 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan-Türk ortak halk şarkılarının araştırılması ve yayımlanmasının geçmişine ilişkin olarak, asırların sınavını geçerek günümüze ulaşan halk şarkılarının aslen Azerbaycan veya Türkiye'de mi yaratıldığı, yoksa göç sonucu bir halkın müzik hazinesinden diğerine mi taşındığı sorularının da ilgi çekici olduğunu belirtmektedir [6, 77].

Araştırmacı, türküllerin toplanması ve notaya alınmasıyla ilgili olarak, Azerbaycan'da türküllerin nota yazımına Üzeyir Hacıbeyov, Muslim Magomayev, Said Rustamov, Fikret Amirov, Tofiq Guliyev, Davud Mammadbeyov ve çok sayıda besteci ve müzikologun katkıda bulunduğunu, Adnan Saygun, Mehmet Özbek, Nihat Kaya, Nida Tüfekçi, Ahmet Yamacı, Osman Özdenkçi, Hamdi Özbay, Mustafa Hoşsu, Muzaffer Sarısözen, Salih Turhan, Talip Özkan, Şenel Önal, Fatih Gürgün ve diğer besteci ve müzisyenler Türkiye'de türküllerin nota yazımına katkıda bulunmuşlardır [78].

Bu bağlamda araştırmacının, yaygın türküllerin yaratılması ve notalandırılmasında emek veren kişilerin faaliyetlerine dikkat çektiği açıktır.

A. Çelik de bu türküllere örnekler sunarak kısmen tipolojik bir karşılaştırma yapmaktadır. Bu türküler arasında "Sarı bülbül" türküsü Türkçe versiyonda "Baharın gülşen çağında", "Sandığa girsem neylersen" türküsü ise "Ben bir avuç darı olsam" olarak kaydedilmiştir [6, 79].

Bu çalışmada, diğer türküler arasından "Git ay batandan sonra gel" türküsüne de değinmektedir [6, 79].

Ancak, Azərbaycan türkülerinin araştırılması ve yayımlanmasının 20. yüzyılın ilk yarısında çok fazla ivme kazanmadığını ve sunduğumuz yazar ve kaynakların bu konuda yeterli olduğunu belirtmek de önemlidir.

Sonuç

Dolayısıyla, Türkiye'de ortak kültürel değerlerin incelenmesi ve yayımlanması, ulusal kültürün daha geniş çapta yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ortak değerlerin yalnızca bu tür edebi örneklerle sınırlı olmadığı açıktır. Bu anıtsal eserler ve ortak folklor örnekleri, ortak kültürün tanımlanmasında aracı bir rol oynamaktadır. Aynı köken, aynı dil, aynı inanç ve hatta aynı coğrafi faktörler, Türk halklarının ortak mirasının parçalar halinde değil, bütünüyle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, ortak kültürün birleşik düzeyde incelenmesi acil bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Edebiyat listesi:

1. Albayrak N. Nasreddin Hoca. Türk mizahının kahramanı // İslam Ansiklopedisi (TDV), cilt 32, İstanbul, 2006, s. 418-420
2. Bakhshaliyeva G. Ahmed Zeki Validi Togan'ın hayatı ve eserleri // Ahmed Zeki Validi Togan'ın doğumunun 120. yıldönümüne ithaf edilen uluslararası bilimsel konferans (Bakü, 28-30 Nisan 2010) // Derleyen: A. Caferova. M. F. Ahundov Azerbaycan Milli Kütüphanesi. Bakü, 2010, 93 s.
3. Baykara T. Togan Ahmet Zeki Velidi (1890-1970) // İslam Ansiklopedisi (TDV), cilt 1. 41, İstanbul, 2012, s. 209-210
4. Birinci A. Rıza Nur (1879-1942). Hekim, siyasetçi ve yazar // İslam Ansiklopedisi (TDV), cilt 35, İstanbul, 2008, s. 65-66
5. Bora, T., Görkem B. Elmas Yıldırım'ın Türkiye-Azerbaycan Kültür Birliği Bağlamında Folklor Çalışmaları // Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, 2022, 2 (1) s. 67-77
6. Çelik A. Türkiye ve Azerbaycan'da türkü derlemeleri üzerine // Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt: VII, sayı 2, İzmir, 2007, s. 77-80
7. Dedem Korkut'un Kitabı. II basım / Gökyay O.Ş. tarafından hazırlanmıştır. İstanbul: 2000, 3589 s.
8. Eric M.A. Kamuoyu Bilgisi Dergisi: (inceleme - tercüme metin) 1. baskı / M. Altan Erik. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2022, 318 s.
9. Efendiyev P. Azerbaycan sözlü halk edebiyatı / P. Efendiyev. Bakü, Maarif baskısı, 1981, 401 s.
10. Gökyay O.Ş. Dede Korkut. Türk edebiyatında kendi adıyla bilinen hikâyelerin anlatıcısı yarı mitolojik bir bilgedir. // İslam Ansiklopedisi (TDV), cilt 9, İstanbul, 1994, s. 77-80
11. Gomeç, S. Oğuz Kağan'ın Kimliği, Oğuzlar ve Oğuz Kağan Destanları Üzerine Bir İki Söz // Tarih Araştırmaları Dergisi, 23(35), 113-121.
12. K. Hasan. Azerbaycan Halk Şarkılarında Coğrafyanın Rolü // Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 9, Sayı: 47. Aralık 2016, s. 396-402
13. Dede Korkut Ansiklopedisi. İki cilt. Cilt I. Bakü: Yeni Naşrlar Evi, 2000, 624 s.
14. Dede Korkut Ansiklopedisi. İki cilt. Cilt II. Bakü: Yeni Naşrlar Evi, 2000, 567 s.
15. Dede Korkut Ansiklopedisi / Derleyen: Ş. Cemşidov. Bakü: Elm, 1977, 176 s.

16. Koroğlu. / Derleyen: İ. Abbaslı, B. Abdulla. Bakü: Lider Yayınevi, 2005, 552 s.
18. Kanık O.V. Nasrettin Hoca (70 Manzum hikâyesi). İstanbul: Remzi Kitabevi, 2021, 96 s.
19. Memmedova M.N. Azərbaycan ve Anadolu folklorunda oyunlar ve gösteriler. / M. Memmedova. Bakü, Bilim ve eğitim, 2014, 202 s.
20. Ögel B. Türk mitolojisi. Cilt I (kaynakları ve açıklamalarıyla birlikte destanlar). 5. Baskı (Kopya Basımı). Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2010, 644 s.
21. Ziya Gökalp'in masallarındaki "Kötü Kız" motifi bağlamında Oğuz ve Turan milletinden Şahin, H. Mustafa Kemale // Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, cilt 21, sayı 21, 2019, s. 177-197
22. Şenel S. Halk Müziği // İslam Ansiklopedisi (TDV), cilt 15, İstanbul, 1997, s. 354-358
23. Türk Dünyasında Koroğlu Çalıları / Hazırlayan: Dr. Doğan Kaya. I. Yazdırma. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2023, 737 s.

Arzu Mammadkhanli

Research and publications on Azerbaijani oral folk literature (common literature examples) in Turkey in the first half of the 20th century

Summary

This study sheds light on the research and publication of Azerbaijani oral folk literature in Turkey during the first half of the 20th century, based on common literary examples. Initially, it was determined that two theoretical approaches to researching Azerbaijani oral folk literature in Turkey were appropriate. The first was to research and publish common literary examples, and the second was to research and publish examples from the Azerbaijani folklore field. As the name suggests, this research study focuses on the research and publication of common literary examples in Turkey. Among these common literary examples, the "Oghuznames" as factual material, the "The Book of Dede Gorgud" (a separate field of study despite being an Oghuzname), the "Koroglu" epic, folk dances and performances, Molla Nasreddin anecdotes, and folk songs constitute the object and subject of this research. Our aim is to focus on the research and publication of widespread literary examples in Turkey during the first half of the 20th century. However, it is not possible to include all genres in a single research volume. Therefore, we have attempted to examine the literary examples we present from the perspective of research and publication. However, it should be noted that widespread literary examples are examined solely within the context of research and publication, and that these examples from Turkey are also being characterized.

Keywords: *Azerbaijan, Turkey, widespread literary examples, research, publication.*